

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Den idémässiga styrningen av skolan

– En studie av Lgy 70 och Lpf 94 med utgångspunkt i
kommunitarism och liberalism

LAU690

Författare: Mikael Holm, Ulf Schreiber

Handledare: Henrik Friberg

Examinator: Anna Bendz

Rapportnummer: HT09-2490-08

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Den idémässiga styrningen av skolan – En studie av Lgy 70 och Lpf 94 med utgångspunkt i kommunitarism och liberalism

Författare: Mikael Holm och Ulf Schreiber

Termin och år: HT 2009

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Henrik Friberg

Examinator: Anna Bendz

Rapportnummer: HT09-2490-08

Nyckelord: Kommunitarism, liberalism, Lgy 70, Lpf 94, läroplansanalys, politisk filosofi

Sammanfattning:

Syftet med den här uppsatsen är att med utgångspunkt i de politiska filosofierna liberalism och kommunitarism, undersöka den idémässiga styrningen av gymnasieskolan. Det material som denna undersökning fokuserar på är gymnasieskolans nuvarande läroplan och dess föregångare, Lpf 94 och Lgy 70. Anledningen till att vi valt att arbeta med just dessa styrdokument är att de i hög utsträckning är ideologiska dokument som visar vad samhället vill att skolan ska förmedla.

För att uppnå syftet med denna uppsats har vi formulerat följande frågeställningar.

- Är det idémässiga innehållet i de aktuella läroplanerna främst präglat av liberala eller kommunitära tankegångar? Hur gestaltas dessa idéer i så fall i texten?
- Har läroplanernas tankeinnehåll förändrats över tid, eller är det samma diskurs som är rådande? Hur ser den eventuella förändringen ut?

Den metod vi valt att använda oss av i vår uppsats är idéanalys. Analysen har skett med hjälp av idealtyper, som vi formulerat utifrån en teoretisk framställning av kommunitarism och liberalism. Vi har i analysen arbetat utifrån de ovan nämnda frågeställningarna. De två första delarna av resultatredovisningen är främst knutna till den första frågan, den sista delen relaterar till den senare frågan.

Det vi framförallt ser i analysen är att det går att spåra olika liberala och kommunitära drag i både Lgy 70 och Lpf 94. Läroplanerna är inte entydigt liberala eller kommunitära utan innehåller i olika hög grad tankegångar som kan knytas till dels kommunitarism och dels liberalism. En av de viktigaste slutsatserna vi dragit utifrån vår analys är att det har skett en förändring mellan Lgy 70 och Lpf 94 med avseende på innehållets koppling till kommunitarism och liberalism. Det är dock ingen genomgripande eller radikal förändring vi har spårat, utan

snarare en glidning mot en mer liberal hållning i den senare läroplanen.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Syfte och problemformulering	2
1.3 Frågeställningar och avgränsningar	3
2. Teori: liberalism och kommunitarism	4
2.1 Deskriptiva liberala påståenden	4
2.2 Normativa liberala påståenden	6
2.3 Kommunitarismens deskriptiva påståenden.....	9
2.4 Kommunitarismens normativa påståenden	12
3. Metod och material	14
3.1 Idéanalys.....	14
3.2 Idealtyper som analysverktyg.....	15
3.3 Idealtyper av liberalism och kommunitarism	16
3.4 Läroplanerna	17
3.5 Validitet och reliabilitet	18
4. Tidigare forskning.....	20
5. Resultatredovisning.....	21
5.1 Analys av Lgy 70.....	21
5.1.1 Människosynen i läroplanen	21
5.1.2 Idén om gemensamma värden som en grund för samhället.....	23
5.1.3 Skall skolan vara neutral i förhållande till hur eleverna vill leva sitt liv?	25
5.1.4 Samhället som garant för individens autonomi.....	27
5.2 Analys av Lpf 94	28
5.2.1 Människosynen i läroplanen	28
5.2.2 Idén om gemensamma värden som en grund för samhället.....	30
5.2.3 Skall skolan vara neutral i förhållande till hur eleverna vill leva sitt liv?	32
5.2.4 Samhället som garant för individens autonomi.....	34
5.3 Jämförande analys av läroplanerna	36
5.3.1 Människosynen i läroplanerna.....	36
5.3.2 Idén om gemensamma värden som en grund för samhället.....	38
5.3.3 Skall skolan vara neutral i förhållande till hur eleverna vill leva sitt liv?	39
5.3.4 Samhället som garant för individens autonomi.....	41
6. Diskussion och slutsatser	42
7. Litteraturförteckning.....	45

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Skolans värdegrund och de styrdokument som är relaterade till den är en outsinlig källa till diskussion och frågor. Läroplanen är ett centralt styrdokument som på ett direkt sätt uttrycker vilka värderingar som skall förmedlas till eleverna och vilka normer som bör stå i fokus i skolan såväl som i samhället. Läroplanen och det som den förmedlar är något som förmodligen intresserar blivande lärare i allmänhet, men det är i synnerhet läroplanens idémässiga ursprung som vi valt att fördjupa oss i. Vår ämnesbakgrund och intresset för politisk filosofi ledde fram till idén att pröva innehållet i läroplanen utifrån två kända politisk-filosofiska ytterligheter, kommunitarism och liberalism.

Kommunitarism och liberalism är två idéer om hur samhället skall vara utformat och om hur individens förhållande till samhället ser ut. Enligt liberalismen bör staten förhålla sig neutral till hur medborgarna väljer att leva sina liv. Så länge en viss medborgares livsmål inte skadar någon annan persons livsmål, skall man vara fri att själv utforma sin framtid. Inom liberalismen ses individen som autonom. Människan har genom sitt förnuft förmågan att rationellt fatta beslut om hur hon vill sitt liv, och om hur hon vill förhålla sig till samhället. Kommunitarismen förespråkar ett samhälle där vissa mål ses som mer värdefulla än andra. Staten skall inte vara neutral, utan istället stödja vissa bestämda livsuppfattningar. Vikten av att ha gemensamma värden i samhället betonas. Individen ses som nödvändigt förbundet med det samhälle hon befinner sig i. De värden och den gemenskap som råder i samhället bestämmer hennes identitet. Människan kan inte ställa sig utanför samhället.

1.2 Syfte och problemformulering

Vårt syfte är att med utgångspunkt i de politiska filosofierna liberalism och kommunitarism, undersöka den idémässiga styrningen av gymnasieskolan.

Problemställningarna som lyfts i denna uppsats är relevanta eftersom de berör hur de som arbetar i skolan ser på skolans uppgift: skall samhället fostra eleverna till en viss livshållning, eller är detta något som är upp till eleverna själva att välja. För lärare har det betydelse för huruvida man i undervisningen skall förhålla sig neutral till elevernas livsprojekt, eller uppmuntra dem till vissa livsval. Här tror vi att uppsatsen kan fylla en roll genom att för lärare medvetandegöra vilken diskurs som råder i läroplanen och ur vilken politisk-filosofisk tradition dess värderingar är hämtade.

Frågorna som ställs i uppsatsen har även relevans för vissa dagsaktuella problem. Hur bör man till exempel förhålla sig till religiösa uttryck i skolan? Den omdebatterade slöjan är en av flera företeelser som ofta diskuteras utifrån argument relaterade till liberalism och kommunitarism.

Ur ett liberalt perspektiv skulle skolan kunna se positivt eller neutralt på slöjan. Det är upp till eleverna att utforma sina liv, om det inte skadar någon annan. En klassiskt liberal ståndpunkt är att individen ses som tillräckligt förnuftig för att själv avgöra hur hon vill leva sitt liv. Därmed blir acceptansen för slöjan ur ett liberalt perspektiv relativt stor.

Utifrån ett komunitärt perspektiv är det inte lika klart hur man skall förhålla sig till detta fenomen. Skolan och staten bör inte vara neutrala. Vissa livsuppfattningar bör uppmuntras. Det blir inte självklart att slöjan, och de värderingar som man uttrycker med den, ses som lika värdefulla som de svenska värderingarna. Eftersom vikten av gemensamma mål och värden i samhället betonas, skulle även slöjan kunna ses som ett hot mot det gemensamma. Vad läroplanen implicit uttrycker i dessa frågor blir därmed viktiga för hur lärare och övrig skolpersonal, både i skolan och i den allmänna debatten bör förhålla sig till detta fenomen.

1.3 Frågeställningar och avgränsningar

Det syfte som ligger till grund för denna uppsats handlar om den idémässiga styrningen av skolan och hur de två politiska filosofierna liberalism och kommunitarism förhåller sig till detta fenomen. Som underlag för undersökningen har vi avgränsat oss till att arbeta med läroplaner, som på ett konkret sätt manifesterar den idémässiga styrningen av gymnasieskolan. Anledningen till att vi valt att fokusera på läroplaner som underlag till vår undersökning är att de spelar en central roll i den idémässiga styrningen av skolan. Som styrmedel är läroplanerna viktiga både som ideologiskt och juridiskt verktyg. Här gestaltas de idéer och ambitioner som staten har med skolan och därför ser vi läroplanerna som användbara i vår uppsats.¹

Eftersom vi är intresserade av hur den idémässiga styrningen av gymnasieskolan ser ut, föll det sig naturligt att utgå ifrån de läroplaner som riktar sig mot gymnasiet. Urvalet förenklades genom att det enbart finns två moderna läroplaner för gymnasiet, *Lgy 70 – Läroplan för gymnasieskolan 1970* och *Lpf 94 – Läroplan för de frivilliga skolformerna 1994*. Det är dessa två styrdokument som denna undersökning grundar sig på.

För att kunna fullfölja syftet med den här uppsatsen har vi utvecklat två huvudsakliga frågeställningar som undersökningen vilar på. Den första frågan har en tydligt deskriptiv karaktär och utgör grunden för den sista frågan som är av jämförande natur.

- Är det idémässiga innehållet i de aktuella läroplanerna främst präglat av liberala eller kommunitära tankegångar? Hur gestaltas dessa idéer i så fall i texten?
- Har läroplanernas tankeinhåll förändrats över tid, eller är det samma diskurs som är rådande? Hur ser den eventuella förändringen ut?

---

¹ Pierre, Jon, m.fl. (2007) sid. 26 f.

2. Teori: liberalism och kommunitarism

I beskrivningen av de två teorierna som läroplanerna skall undersökas utifrån, kommunitarism och liberalism, skall vi fokusera på några av dessa teories deskriptiva och normativa aspekter. I analysen skall vi försöka bena ut några av de grundläggande påståendena och idéerna som dessa teorier förespråkar. Syftet är att redogöra för och inte värdera dessa teorier. Argument som redogörs för respektive teori syftar således inte till att värdera teorierna, utan att försöka förklara teorierna.

Vi skall inleda med liberalismen. Orsaken är att många av de kommunitära tankegångarna i *modern tid* (kommunitarism kan spåras tillbaka till Aristoteles) uppstod som en reaktion mot John Rawls och hans version av liberalism. Därför tror vi det blir lättare att få grepp om kommunitarism, om det läses i relation och som polemik mot liberalism och i synnerhet Rawls.

2.1 Deskriptiva liberala påståenden

En fundamental tanke inom liberalismen är att människor genomgår en universell moralisk utveckling. Liberalismen betonar att människan är en rationell varelse. Vi skall undersöka detta antagande utifrån Lawrence Kohlbergs sociologiska moralteori. I boken *Den goda skolan* tolkar Ola Sigurdsson Kohlbergs teori som ett bra exempel på en huvudföreläsare för den liberala moralfilosofin.² Enligt Kohlberg genomgår människor tre olika moraliska utvecklingsstadier: en *prekonventionell*, en *konventionell* och en *postkonventionell*.

Det *prekonventionella* stadiet utgörs av egocentrism. Individens själv är utgångspunkten för de moraliska bedömningarna. Som Sigurdsson skriver: ”Moraliska handlingar bedöms efter deras konsekvenser för den egna individen³”. Detta är en nivå som de flesta barn under nio år, vissa ungdomar och även kriminellt belastade vuxna befinner sig på.

Det *konventionella* stadiet är sociocentriskt. Gruppen är i centrum för de moraliska bedömningarna, en nivå som de flesta ungdomar och vuxna befinner sig på.

---

² Sigurdsson, Ola (2002) s. 21

³ Ibid. s. 23

I det sista stadiet, det *postkonventionella*, krävs det att individen blir ett moraliskt subjekt. Hennes handlande styrs av universella moraliska principer som inte tar hänsyn till konsekvenserna för sig själv eller sin grupp. Detta är en nivå som få vuxna kommer upp till.⁴

En viktig konsekvens av denna teori är hävdandet av en universellt giltig moralisk process.⁵ Människor har förmågan att utveckla sig till autonoma individer, en utveckling som inte är helt beroende av hur samhället ser ut. Detta strider, som vi kommer att se, mot kommunitarismens idé om människans beroende av samhället för sin identitet.

En annan väsentlig del av den liberala teorin är att Jaget är primärt i relation till målen. Liberalismens idé om människans autonomi kommer även till uttryck i idén om att vi alltid har frihet att ifrågasätta vårt deltagande i de existerande sociala sedvänjorna. Till skillnad ifrån kommunitarismen hävdar liberalismen att individer inte definieras genom sin tillhörighet i en viss gemenskap. Vi kan alltid ifrågasätta det sammanhang som vi tillhör. Rawls uttrycker denna idé som att ”jaget är primärt i förhållande till de mål det omfattar.”⁶ Med förnuftet kan vi alltid ifrågasätta vår sociala situation.

I Rawls beskrivning av människan i ursprungssituationen tror vi att man kan finna ytterligare ett exempel på en liberal människosyn. Detta är en tänkt situation där rationella personer skall utforma ett kontrakt på hur samhället skall se ut, utan att de vet vilken position i samhället de har. De befinner sig bakom en slöja av okunnighet, och vet inte vilka behov, önskningar eller förmågor de har.⁷ Vi skall återkomma till detta exempel när vi undersöker liberalismens normativa antaganden. Poängen vi vill göra här är att Rawls tänker sig att dessa människor kommer att göra ett rationellt val. Trots att dessa människor är skilda ifrån sin karaktär, har de alltså förmågan att utforma ett förnuftigt val. Därmed verkar Rawls driva tesen att människor besitter en grundläggande rationalitet, som inte är beroende av våra övriga egenskaper.

---

⁴ Sigurdsson, Ola (2002) s. 23

⁵ Ibid. s. 28

⁶ Kymlicka, Will (1995) s. 210

⁷ <http://www.filosofi.gotland.se/rawls.htm> Hämtad: 2009-11-15

2.2 Normativa liberala påståenden

Ett grundläggande normativt påstående inom liberalismen handlar om det goda livet. Enligt liberaler skall man själv få välja idén om det goda livet. Man skall själv få avgöra hur man vill leva ett värdefullt liv. En bärande tanke inom liberalismen är att det enda sättet att respektera människor som fullständiga moraliska varelser är genom att just tillåta dem att bestämma över sig själva.⁸ Så länge ens handlande inte skadar någon annan, skall man ha full frihet att utforma sitt liv så som man finner bäst.

Man kan urskilja två argument för detta ställningstagande. Det första är att *ingen kan veta bättre än en själv vad som är bäst för en*. Till exempel uttryckte Mill denna tanke genom att säga att:

Varje person har en unik personlighet vars bästa skiljer sig från varje annan persons bästa. Andras erfarenheter kan därför inte ge någon grund för att hävda att jag har fel i fråga om vad som är värdefullt för mig.⁹

Inget liv blir alltså bättre om det styrs utifrån, i enlighet med värden som en människa själv inte omfattar. Istället går ens liv endast väl om det styrs inifrån, i enlighet med sina egna uppfattningar om vad som är värdefullt.¹⁰

Att be till Gud kan vara en värdefull aktivitet, men bara om jag tror att det är en värdefull handling, att det är någon mening med det. Vi kan tvinga någon att gå i kyrkan och utföra de rätta kroppsrörelserna, men vi kommer inte att göra vederbörandes liv bättre på så vis.¹¹

Som andra argument för att man själv skall få välja vad som är det goda livet tänker sig liberaler att människor är fria att ifrågasätta den uppfattning som de har och att de kan ta ställning till idéer om det goda livet utifrån de upplysningar, exempel och argument som kulturen tillhandahåller. Detta är ett argument som är likt Rawls idé om att vi med förnuftet alltid kan ifrågasätta den kontext vi befinner oss i.

---

⁸ Kymlicka, Will (1995) s. 201

⁹ Ibid. s. 205

¹⁰ Ibid. s. 206

¹¹ Ibid. s. 206

En central tankegång i den liberala teorin är idén om att det krävs vissa tillgångar och förutsättningar för människans möjligheter till självständiga utveckling. Inom liberalismen har man ofta tänkt att människor, för att kunna vara autonoma och leva sina liv efter de uppfattningar man finner värdefulla, måste ha tillgång till vissa resurser och friheter. Som Sigurdsson skriver, är det detta som är grunden ”[...] för det traditionella liberala månadet om medborgerliga och personliga fri- och rättigheter.”¹² För att kunna bli medveten om olika uppfattningar om vad som är värdefullt, och för att kunna ha förutsättningar att testa dessa, måste man även förses med kulturella förutsättningar. Därför har liberaler ofta betonat vikten av utbildning, yttrandefrihet och pressfrihet.¹³

En av liberalismens viktigaste idéer är tanken på att staten skall vara neutral. Staten skall inte lägga sig i vad som är det goda livet. Detta följer naturligtvis logiskt på det tidigare påståendet om att individen själv skall få utforma sitt liv så som den finner gott. Denna neutrala stat, som Rawls beskriver det som:

[...] motiverar sina handlingar med hänvisning till den inneboende överlägsenheten eller underlägsenheten hos vissa föreställningar om vad som är värdefullt, och som inte medvetet strävar efter att påverka människors omdömen om dessa olika föreställningars värde.¹⁴

Så länge medborgarnas livsprojekt inte skadar någon annan, skall staten förhålla sig neutral till hur människorna väljer att leva sina liv.

Inom liberalismen finns det en tydlig distinktion mellan det goda och det rätta. Staten skall enligt liberalism förhålla sig neutral till hur medborgarna väljer att leva sina liv. Detta får till följd att moral endast handlar om det rätta, och inte det goda. Moraliskt kan man fälla omdömen om till exempel rättvisa och rättigheter, men inte om hur medborgarnas liv bör levas. Detta är en distinktion som är grundläggande för den liberala etiken.

Inom ramarna för samhällets rättviseuppfattning är det upp till individen att själv konstruera sin vision av vad som utgör det goda livet. Det finns inga gemensamma värderingar av vad

---

¹² Sigurdsson, Ola (2002) s. 29

¹³ Kymlicka, Will (1995) s. 206

¹⁴ Ibid. s. 207

som utgör det goda, däremot finns det en formaliserad rättvisa som skall se till att människors olika livsprojekt inte går ut över varandra.¹⁵

Vi kunde tidigare se hur Rawls exempel med individerna i ursprungssituationen kunde ses som ett argument för varför människan var rationell. Här skall vi försöka visa på hur detta exempel även kan ses som ett argument för varför staten bör vara neutral. Personerna i ursprungssituationen kommer fram till två principer för hur samhället skall vara utformat.

Den första principen, *frihetsprincipen*, innebär att alla människor skall ha så mycket grundläggande fri- och rättigheter, sociala möjligheter och resurser som är förenligt med att alla andra har det.

Den andra principen, *differensprincipen*, innebär att ekonomiska och sociala olikheter endast är acceptabla om dessa är till fördel för de sämst ställda i samhället. Detta innebär att de sämst ställda i samhället inte skulle kunna ha haft det bättre i något annat samhälle. Samhället skall vara jämlikt, om inte en ojämlig fördelning gynnar den sämst ställda gruppen.

En fråga är om alla personer kommer fram till dessa idéer. Rawls tänker sig att då alla är lika bakom okunnighetens slöja, kommer valet bli opartiskt, och de kommer att välja ett samhälle där var och ens behov tillgodoses. Därmed kommer de välja att ge medborgarna sådana medel som alla vill ha, oavsett vad de annars skulle vilja. Förutom att visa på vad som definierar ett rättvist samhälle, tolkar vi detta exempel som ett argument för varför samhället bör vara liberalt. För enligt Rawls väljer människor, om de är opartiska, ett samhälle som styrs efter principer som själva inte förutsätter någon bestämd uppfattning om vad som utgör det goda livet. Dessutom blir det liberala samhället utifrån Rawls exempel det mest rättvisa samhället.

---

¹⁵ Sigurdsson, Ola (2002) s. 29

2.3 Kommunitarismens deskriptiva påståenden

Vi skall börja med att titta närmare på den kommunitära idén att människors identitet konstitueras av samhället. Till skillnad från liberalismen, som betraktade människan som en autonom och självständig varelse, betonar kommunitarismen människans beroende av samhället. Ett exempel på detta är ”The Embeddedness Thesis”, som handlar om förhållande mellan vår identitet och samhället. Enligt kommunitarismen konstitueras människors identitet av vårt medlemskap i samhället.

The embeddedness thesis state that persons are embedded in communities, their ‘identity’ constituted by their membership of a community.¹⁶

I artikeln *Liberalism and Communitarism: a Misconceived Debate* påpekar Simon Caney att identitet kan betyda flera saker. Det skulle kunna handla om vad som gör två personer vid olika tidpunkter till samma person, en uppfattning som han med rätta finner ohållbar. Istället tolkar Caney identitet som att det handlar om en persons karaktär och självförståelse, det vill säga de egenskaper som man finner betydande för sin egen självförståelse.

Eftersom vår identitet konstitueras av samhället, tänker sig kommunitärer att man inte kan distansera sig från samhället. Vi kan alltså inte ta avstånd från våra sociala sedvänjor, då jaget är inneslutet eller situerat i befintliga sociala sedvänjor. Enligt Caney råder det dock oklarheter om huruvida man är delvis formad av samhället, eller om man är helt formad av samhället och därmed inte kan distansera sig från några delar av den kulturella kontexten. Denna fråga skall vi inte avgöra här, utan vi kan nöja oss med att se att man tänker sig att samhället i betydande grad formar oss.

Enligt det kommunitära tankesättet skapar vi inte vår identitet, utan vi upptäcker den. Enligt kommunitarism är det inte möjligt att distansera sig från samhället. Detta får konsekvenser för hur man bör se på sig själv och det goda livet. Kommunitärer tänker sig att man istället för att reflektera över hur man bör leva och vad som är gott liv, istället skall upptäcka vem man är. Kymlicka uttrycker denna tanke som att: ” Den viktiga frågan är inte ”vilket slags liv jag bör

---

¹⁶ Caney, Simon (1992) s. 274

leva” utan ”vem är jag?”.¹⁷ Jaget får inte sina målsättningar genom de val hon gör. Hon får dem genom att upptäcka dem och erkänna dessa målsättningar som sina egna.¹⁸ Värderingarna i samhället är det som skapar vår identitet. Då värderingarna finns i samhället på förhand, handlar det alltså om att upptäcka dem istället för att välja dem.

Den delade strävan efter ett gemensamt mål är ”inte ett sammanhang som de väljer (som i en frivillig sammanslutning) utan en bindning som de upptäcker; den är inte bara ett attribut till utan en beståndsdel i deras identitet.¹⁹

Människans identitet är som vi har kunnat se beroende av samhället. Implicit i de här tankebanorna kan man finna en kritik mot Rawls idé om att vi i ursprungssituationen var rationella. Enligt Sandel förutsätter Rawls i ursprungssituation ett oberoende subjekt som är abstraherat från alla de lojaliteter och övertygelser som konstituerar personer. Men enligt Sandel är det våra lojaliteter och övertygelser som gör oss till de personer som vi är. Tar man bort dessa egenskaper från människan ser man inte hennes som fri och rationell. Istället blir hon en person utan karaktär och moral. De moraliska ställningstagandena hos en sådan person blir fullständigt godtyckliga. Istället vill Sandel ha en mer social syn på människans personlighet. Som Sigurdsson skriver:

För att uttrycka Sandels kritik och position kortfattat: en människa är inte först en fri person som bestämmer sig för gemenskap med andra människor, utan den gemenskap människan befinner sig i konstituerar hennes personlighet.²⁰

Den komunitära ideologin hävdar att det endast är i samhället som vi kan utvecklas som individer. Dessa tankebanor kan även ses i Charles Taylor idé om att ett liv i samhället är nödvändigt för utvecklingen av vår rationalitet, moral och autonomi. Caney kallar denna idé för ”The Social Thesis”.²¹ Människan är enligt Taylor ingen atom. Med detta menar han att människan inte kan utveckla sin potential utanför ett samhälle. Problemet med liberalism är att den bortser från de sociala villkor som måste vara uppfyllda för att människan skall kunna tillgodose sina intressen. En neutral stat kan inte skydda den sociala miljö som är nödvändig för en individs självbestämmande.

---

¹⁷ Kymlicka, Will (1995) s. 216

¹⁸ Kymlicka, Will (1995) s. 216

¹⁹ Ibid. s. 216

²⁰ Sigurdsson, Ola (2002) s.46

²¹ Caney, Simon (1992) s. 276

Det är endast i ett särskilt slags samhälle, som upprätthålls genom en politik för det gemensamt bästa, som människor kan ha förmågan att utforma och välja en föreställning om vad som är gott. Detta innebär, som Kymlicka skriver, att:

Vissa inskränkningar av självbestämmandet är med andra ord nödvändiga för att bibehålla de sociala villkor som möjliggör självbestämmande.²²

---

²² Kymlicka, Will (1995) s. 219

2.4 Kommunitarismens normativa påståenden

En huvudtanke inom kommunitarismen är att staten inte skall vara neutral. Istället skall en politik för det gemensamt bästa föras. Detta är visserligen något som man även inom ett liberalt samhälle vill eftersträva. Skillnaden är att inom liberalism ses det gemensamt bästa som det där olika preferenser, där alla räknas lika, kombineras. Som Kymlicka skriver:

Att förespråka statlig neutralitet är därför inte detsamma som att motsätta sig tanken på det gemensamt bästa, utan snarare att ge en uttolkning av denna tanke²³

I ett kommunitärt samhälle uppfattas däremot det gemensamt bästa som *en bestämd föreställning* om det goda livet. Samhället skall inte anpassas efter människors preferenser. Det gemensamt bästa är istället, som Kymlicka skriver, ”den måttstock med vilka preferenserna själva värderas²⁴”.

I motsats till liberalismen finns det enligt kommunitarismen ingen skillnad mellan det rätta och det goda. Då staten inte skall förhålla sig neutral till det goda livet, kan man inte skilja mellan det rätta och det goda livet. Man kan inte tala om det rätta utan att samtidigt tala om det goda livet.²⁵

För att förtydliga denna idé kan vi återvända till Sandels uppfattning om nödvändigheten av en mer social syn på människan. Gemenskapen med andra konstituerade människan. Detta implicerar, tänker sig Sandel, att människor till stor del delar vissa uppfattningar. Någon form av uppfattning om det gemensamma skapar alltså människans identitet. Därmed blir det möjligt att finna något gemensamt gott. Sandel är därmed kritisk till den liberala idén om ett samhälle där endast rättigheterna är gemensamma, medan människors mål ses som individuella. Individerna är beroende av den sociala gemenskapen för att förstå vem hon är. Människans identitet formuleras i form av olika människors livsprojekt. Därmed blir en viss persons mål beroende av gemenskapens gemensamma mål.²⁶

---

²³ Kymlicka, Will (1995) s. 208

²⁴ Ibid. s. 209

²⁵ Sigurdsson, Ola (2002) s., 43

²⁶ Ibid. s. 47

Kommunitärerna har ofta betonat vikten av medborgerliga dygder för ett väl fungerande samhälle. Ett liberalt samhälle, har man tänkt sig, blir till ett egoistiskt slagfält. Roberto Unger tillhör en av dem som kritiserar det liberala samhället för att det uppmanar

‘the vision of a society as an association of radically separate individuals who are fated to struggle against one another’.²⁷

Som ett exempel på hur kommunitarister tänker sig nödvändigheten av något gemensamt i samhälle skall vi utgå ifrån idén om *politisk legitimitet*. Taylor tänkte sig att politiska institutioner, som verkade i enlighet med den liberala idén om neutralitet, inte kunde vara legitima i medborgarnas ögon. En neutral stat skulle underminera känslan för det gemensamt bästa som är nödvändig för att medborgarna skall godta de uppoffringar som välfärdstaten krävde av dem.²⁸

Medborgarna skulle enligt Taylor endast identifiera sig med staten om det finns en gemensam livsform, ett högsta värde i samhället. I en neutral stat är istället människor fria att välja sina egna mål oberoende av det gemensamt goda i samhället, vilket innebär att man låter sina egna mål gå före det gemensamt bästa om detta kommer i konflikt med deras rättigheter.²⁹

---

²⁷ Caney, Simon (1992) s. 282

²⁸ Kymlicka, Will (1992) s. 218

²⁹ Ibid. s. 219

3. Metod och material

3.1 Idéanalys

Liberalism och kommunitarism används i vår uppsats som begrepp för två åskådningar inom politisk filosofi. De två begreppen är uttryck för tankeströmningar som inte direkt och oproblematiskt kan överföras till de klassiska politiska ideologierna. För att undvika onödig begreppsförvirring väljer vi därför att använda termen idéanalys framför uttrycket ideologianalys. I ett avsnitt av boken *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, diskuterar författarna Göran Bergström och Kristina Boréus definitionen av idé- respektive ideologibegreppet. De konstaterar att det inte råder några klara gränser inom forskningen för vad som är en ideologi och hur denna term skiljer sig mot idébegreppet. Vanligtvis används ideologi som ett uttryck för en systematisk samling av politiska idéer, men det är ett mångtydigt begrepp med olika innebörder och värdeladdningar.³⁰

Det sätt som Bergström och Boréus väljer att definiera idébegreppet stämmer bättre överrens med liberalism och kommunitarism än termen ideologi. Författarna gör följande tolkning om vad som är en idé. ”En idé kan betraktas som en tankekonstruktion som till skillnad från de flyktigare intrycken eller attityderna utmärks av en viss kontinuitet. Som vi använder ordet i detta kapitel kan en sådan tankekonstruktion vara såväl en föreställning om verkligheten, som en värdering av företeelser eller en föreställning om hur man bör handla.”³¹

Valet av idéanalys som arbetssätt i vår undersökning, grundar sig på behovet av en analys som har förmågan att urskilja underliggande idéer i ett textmaterial. Det är framförallt syftet med undersökningen som skall styra metodvalet och vi ser att idéanalysen är ett möjligt sätt att klarlägga eventuella kopplingar mellan liberala och kommunitära tankegångar i de läroplaner vi skall undersöka.³² Det finns olika varianter av idéanalysen som är kopplade till särskilda problemområden, vissa är mer kritiska eller förklarande analyser medans andra är mer deskriptiva. Den inriktning som vi valt fokuserar på att bestämma och analysera en texts bakomliggande tankestrukturer. I vår undersökning handlar detta om att klarlägga de politisk-filosofiska ideal som ligger till grund för formuleringen av läroplanen.³³

---

³⁰ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) s. 150

³¹ Ibid. s. 149

³² Ibid. s. 159

³³ Ibid s. 155

3.2 Idealtyper som analysverktyg

Vi upplever idéanalysen som en fungerande metod för vår undersökning men det krävs dock ett analysverktyg för att hantera det analyserade innehållet. Redan i valet av idéanalys som metod uppstod tanken på att idealtyper skulle kunna vara ett lämpligt analysverktyg. En idealtyp är en extremt renodlad bild av ett fenomen. Tanken med idealtyper är att de ska tydliggöra och belysa de viktigaste egenskaperna i det som skall beskrivas. Idealtyper är särskilt lämpliga när man vill påvisa graden av ett visst innehåll i en text, exempelvis i vilken grad läroplanen är influerad av komunitära eller liberala idéer.³⁴

Eftersom vi är intresserade av att jämföra olika läroplaner och analysera hur dessa har förändrats över tid, måste vi också ta hänsyn till hur analysverktyget fungerar i en jämförandesituation. Även i detta sammanhang är idealtyper ett fungerande redskap i analysen. Användbarheten hos idealtyper i en komparativ analys är en dess främsta fördelar och om analysverktyget är väl utformat skapar det goda förutsättningar för en systematisk jämförelse.³⁵

---

³⁴ Esaiasson, Peter, m.fl. (2003) s. 154

³⁵ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) s. 171

3.3 Idealtyper av liberalism och kommunitarism

Idealtyperna nedan är konstruerade utifrån den teoretiska diskussion vi tidigare fört i teoriavsnittet. Med hjälp av slutsatserna om vad som utgör grunderna i respektive teori, kan vi nu göra en gestaltning av den renodlade liberalismen och kommunitarismen utifrån dess deskriptiva och normativa egenskaper.

Idealtyp 1. Liberalism

	<i>Samhälle</i>	<i>Individ</i>
<i>Deskriptiv</i>	– Individens kan alltid med förnuftet ifrågasätta det sammanhang hon befinner sig i.	– Människan genomgår en universell moralisk utveckling. – Individens är i grunden rationell.
<i>Normativ</i>	– Staten bör förse individen med medel så att hon kan välja mål. – Staten bör vara neutral.	– Individens skall själv välja vilka mål hon vill ha. – Vi väljer ett liberalt samhälle i ursprungssituationen.

Idealtyp 2. Kommunitarism

	<i>Samhälle</i>	<i>Individ</i>
<i>Deskriptiv</i>	– Vi kan inte ifrågasätta vårt sammanhang eller distansera oss ifrån samhället.	– Individens identitet och moraliska utveckling bestäms av samhället. Människan skapar inte sin identitet och sina mål, utan hon upptäcker dem. – Individens är för sin autonomi beroende av samhället och gemenskapen. Det är endast i ett sådant sammanhang som hon kan utvecklas.
<i>Normativ</i>	– Staten bör stödja vissa bestämda mål. – Staten bör inte vara neutral, då det är viktigt för samhället med ett gemensamt mål.	– Individens bör omfamna vissa bestämda värderingar i samhället. Dessa medborgerliga dygder är viktiga för samhällets och individens utveckling.

3.4 Läroplanerna

Det källmaterial som ligger till grund för den här uppsatsen är läroplanerna för gymnasiet, eller som det också heter, läroplanerna för de frivilliga skolformerna. Materialet är inte särskilt omfattande, eftersom den moderna svenska gymnasieskolan endast omfattas av två läroplaner. De två läroplanerna som är aktuella är *Lgy 70 – Läroplan för gymnasieskolan 1970* och *Lpf 94 – Läroplan för de frivilliga skolformerna 1994*. De aktuella läroplanerna skiljer sig markant till sin uppbyggnad. Det mest utmärkande är att Lgy 70 är betydligt mer omfattande till sin karaktär. Denna läroplan var indelad i tre delar: en allmän del, en supplementdel samt en del kallad planeringssupplement. De båda supplementdelarna innehöll kompletterande anvisningar och kommentarer för undervisningen, samt studieplaner i olika ämnen som syftade till att användas som hjälp vid undervisningens planering och genomförande. De delar av Lgy 70 som är användbar i vår undersökning är främst de kapitel som beskriver mål och riktlinjer samt de allmänna anvisningarna, i den allmänna delen av läroplanen. Denna del är till sin innehållsliga karaktär mest lik Lpf 94.³⁶

När Lgy 70 ersattes av Lpf 94 var den nya läroplanen kraftigt reducerad i sin textmässiga omfattning. Detta berodde i huvudsak på att mycket av det tidigare innehållet i Lgy 70 nu hade blivit egna styrdokument. Exempelvis var nu kursplanerna separata dokument och omfattades inte av läroplanen. Lpf 94 består av två relativt korta kapitel, det första handlar om skolans värdegrund och uppgifter, det andra handlar om mål och riktlinjer.

Anledningen till att vi började intressera oss för läroplanerna och dess innehåll är att de är ett tydligt instrument i den ideologiska styrningen av skolan. En analys av läroplanerna med utgångspunkt i de två valda politiskfilosofiska strömningarna, ser vi som motiverat utifrån styrdokumentens konsekvenser för både lärare och elever. Även om läroplanerna inte är juridiskt bindande dokument, som exempelvis skollagen, så har de en stor effekt för hur skolan utformas genom den vägledning de ger. Lärare och andra anställda i skolan blir genom läroplanen införstådda med de övergripande målen med skolans verksamhet och vilka värderingar de förväntas representera.³⁷

---

³⁶ Lgy 70 s. 5

³⁷ Pierre, Jon, m.fl. (2007) s. 28 f.

3.5 Validitet och reliabilitet

Validitet handlar framförallt om huruvida vi undersöker det vi påstår att vi undersöker. För att nå en god validitet i ett vetenskapligt arbete är det viktigt att ta hänsyn till ett flertal olika faktorer. Ett första steg är att arbeta med det som i litteraturen kallas begreppsvaliditet. Detta innebär att de teoretiska begreppen måste översättas till mer konkreta indikatorer som kan användas i det praktiska arbetet.³⁸ För att närma oss en god begreppsvaliditet har vi lagt stor vikt vid att problematisera och förklara de teoretiska begrepp som vi använder oss av. Som ett led i det teoretiska och metodologiska arbetet har vi också utformat idealtyperna, något som vi anser bidrar till en högre grad av begreppsvaliditet.

En hög grad av begreppsvaliditet tillsammans med en god reliabilitet leder till ett viktigt fundament i en bra undersökning, nämligen god resultatvaliditet, som i sin tur kan sägas innebära att man verkligen har svarat på de frågor som man i uppsatsen formulerat.³⁹ Reliabilitet innebär i detta sammanhang ”frånvaro av slumpmässiga eller osystematiska fel.”⁴⁰ I en idéanalys löper man, i likhet med de flesta andra undersökningar, alltid en risk att det uppkommer slumpmässiga eller osystematiska fel. I själva textbearbetningen går det inte att utesluta att bristande reliabilitet kan uppkomma genom exempelvis slarv eller misstag. Då spelar det inte någon roll hur bra analysinstrument vi lyckats ta fram, det blir ändå fel. Omvänt kan sägas att om det är fel på mätinstrumentet kan noggrannheten vara hundraprocentig och samtidigt blir resultaten alltid fel.⁴¹

Det vi försökt göra för att öka graden av reliabilitet genom att minska risken för slumpmässiga fel, är att vi hela tiden jobbat tillsammans och kontrollerat varandras analysarbete. För att ytterligare minska risken för reliabilitetsproblem har vi lagt stor vikt vid utformandet av frågeställningar och idealtyper. Vi har också förhållit oss mycket restriktiva i tolkningen av textmaterialet.

Ett annan punkt som vi arbetat med för att försöka höja validiteten i vår undersökning är att klargöra på vilka grunder vi dragit slutsatser om att läroplanerna är kommunitära respektive liberala. Här har det teoretiska arbetet en framträdande roll tillsammans med strukturen i

---

³⁸ Esaiasson, Peter, m.fl. (2003) s. 62

³⁹ Ibid. s. 61

⁴⁰ Ibid. s. 67

⁴¹ Ibid. s. 68

undersökningen. Vi har eftersträvat en genomgående parallellitet i analysen av de två läroplanerna samt jämförelsen dem emellan. Detta har vi gjort för att säkerställa att vi analyserar samma teman och hanterar materialet likartat i de båda läroplanerna. Centrala och likadana frågor till materialet är viktiga kriterier för att öka möjligheten till att få korrekta svar på hur läroplanerna förhåller sig till den liberala respektive komunitära teorin.

Vi har i resultatredovisningen aktivt arbetat för att göra analysen och grunden för slutsatserna så transparent som möjligt. Detta har vi gjort genom att exemplifiera och styrka våra resonemang med direkta citat. I resultatredovisningen blir dessa citat underlag för de senare slutsatserna, då vi argumenterar och diskuterar utifrån det vi hävdar att vi funnit stöd för i det analyserade materialet.

4. Tidigare forskning

Dagens läroplan för gymnasieskolan har undersökts tidigare utifrån sitt idémässiga innehåll. Ett liknande exempel på det vi skall göra i denna uppsats kan man finna i Ola Sigurdssons bok *Den goda skolan*. I boken undersöker han synen på etik i Lpf 94 utifrån liberalism, kommunitarism och postmodernism. Detta är dock en undersökning som skiljer sig i flera avseenden mot vad vi skall göra. Sigurdsson gör till exempel inte någon jämförelse mellan dagens läroplan och Lgy 70. Dessutom ligger hans fokus heller inte i den ideologiska styrningen av skolan. Det Sigurdsson snarare gör är att han använder de politisk-filosofiska begreppet liberalism, kommunitarism och postmodernism för att klargöra det etiska synsättet i läroplanen.

Vi har med andra ord inte samma syfte med vår undersökning som Sigurdsson har, vilket innebär att vi kommer att använda en helt annan metod. Vi kommer att göra en idéanalys av läroplanerna och i den använda oss av idealtyper för att undersöka den idémässiga styrningen av skolan. Sigurdsson har inte någon sådan metod, utan han är mer intresserad av att undersöka och problematisera etiken i läroplanen. ”[...] jag avser att diskutera de formuleringar om etik som ingår i de tre aktuella läroplanerna.”⁴² Detta innebär att han inte heller undersöker läroplanen utifrån de olika kategorierna som vi gör, det vill säga normativa och deskriptiva aspekter av kommunitarism och liberalism.

Eftersom Sigurdsson främst är intresserad av att reflektera över etiken i läroplanen, undersöker han inte om läroplanen idag främst är präglad av kommunitära eller liberala tankegångar.⁴³ Sigurdsson är även intresserad av att diskutera hur den goda skolan skall se ut, en normativ fråga som inte vi diskuterar här. Även om Sigurdsson inte är tydlig med generella drag i läroplanerna, är det ändå enligt honom tydligt att Lpf 94 bär på en vision om den goda skolan. Det finns värden i samhället som vi bör omfamna, och som skolan bör föra vidare.⁴⁴

Den närmaste kopplingen mellan Sigurdssons bok och denna uppsats är den teoretiska underbyggnaden. Här har vi haft stor nytta av Sigurdssons sätt att analysera och diskutera kommunitarism och liberalism. Vi finner i hans arbete också stöd för att det är meningsfullt och intressant att analysera läroplaner utifrån dessa två begrepp.

---

⁴² Sigurdsson, Ola (2002) s. 5

⁴³ Ibid. s. 135 f.

⁴⁴ Ibid. s. 141

5. Resultatredovisning

Vi kommer i detta avsnitt att redogöra för resultatet av de två analyserade läroplaner. Detta kommer att ske under fyra rubriker där de grundläggande liberala och komunitära dragen i läroplanerna kommer att belysas. Analyserna av Lgy 70 och Lpf 94 svarar främst mot den första frågeställningen som vi konstruerat.

Resultatredovisningen avslutas med en jämförande analys där vi ställer de två läroplanerna mot varandra och försöker utröna eventuella skillnader och likheter. Här bearbetas främst den andra frågeställningen i vår uppsats.

5.1 Analys av Lgy 70

5.1.1 Människosynen i läroplanen

Uppfattningen om vilken roll individen har i samhället uttrycks tidigt i Lgy70. Det är en redogörelse som förmedlar en mångtydig människosyn med inslag av både komunitära och liberala drag. Läroplanens deskriptiva individsyn kan, så som den gestaltas i följande citat, närmast kopplas till den liberala idealtypen.

I centrum för skolans verksamhet står den enskilda eleven. De som verkar inom skolan skall visa aktning för elevernas människovärde och söka skaffa sig kännedom om deras egenart och förutsättningar samt söka främja deras personliga mognad till fria, självständiga och harmoniska människor.⁴⁵

Styckets innehåll vilar främst på värderingar som oftast tillskrivs den liberala filosofin. Tyngdpunkten läggs på individens möjlighet till självförverkligande. Det är dock inte omöjligt att argumentera för att även kommunitarismen under vissa förutsättningar skulle kunna stödja innehållet i ovanstående stycke. Även inom kommunitarismen är *personlig mognad till fria, självständiga och harmoniska människor* ett viktigt mål men det kan endast ske under förutsättning att eleverna fostras in i samhällsgemenskapen. Det är i detta sammanhang viktigt att undersöka det stycke som följer efter ovanstående citat.

---

⁴⁵ Lgy 70 s. 10

Här framträder just den kommunitära idén om att individens identitet och moraliska utveckling skapas i gemenskap med det övriga samhället.

Den enskilda människan är medlem av skilda gemenskapskretsar. Dessutom är hon samhällsmedlem såväl i den nationella som i den internationella gemenskapen. För att hon skall kunna finna sig tillrätta i tillvaron måste hon under utbildningen få öva sig att leva och verka i gemenskap med andra och förbereda sig för sin roll som aktiv medborgare i morgondagens samhälle som betydligt mer än det nuvarande kommer att kräva samverkan och solidaritet mellan människorna.⁴⁶

Den deskriptiva kommunitära uppfattningen om att individens autonomi är beroende av samhället och gemenskapen synliggörs i texten. Det slås i stycket fast att människan är beroende av gemenskapen och att hon för att finna sig tillrätta i tillvaron måste fostras i att leva och verka i denna gemenskap.

---

⁴⁶ Lgy 70 s. 10

5.1.2 Idén om gemensamma värden som en grund för samhället

I Lgy 70 råder det ingen tvekan om skolans roll i förmedlandet av vissa för samhället gemensamma värden. Det uttrycks tydligt att skolan som institution har en viktig funktion som förespråkare för samhällets grundläggande värderingar. I flera avsnitt av läroplanen synliggörs uppfattningen att eleverna bör fostras till goda samhällsmedborgare genom att de omfamnar vissa bestämda värderingar i samhället. Denna tankegång är i huvudsak kopplad till kommunitarismen, men även liberalismen hävdar i vissa avseenden att staten bör sörja för fundamentala värden som är relaterade till individens möjligheter till självförverkligande. I citatet nedan ges ett exempel på ett stycke som förmedlar värderingar som på olika sätt kan kopplas till både den kommunitära och den liberala idealtypen. Stycket innehåller också grundläggande formuleringar som endast kan accepteras utifrån ett kommunitärt perspektiv.

Viljelivets utveckling hos eleverna är ett centralt intresse för skolan. Sålunda bör skolarbetet utformas så, att det ger eleverna möjlighet att bygga upp sin självtillit, initiativkraft, uthållighet i arbetet och förmåga till samarbete. De skall också i skolan bibringas insikt om de värderingar och principer som bär upp rättsordningen i ett demokratiskt samhälle. De måste vidare bli fullt medvetna om innebörden av begrepp som rättvisa, ärlighet, hänsyn, tolerans och solidaritet samt konsekvenserna av brott mot lagar och föreskrifter.⁴⁷

När läroplanen argumenterar för att skolan skall föra vidare de värderingar och principer som bär upp det demokratiska samhället överensstämmer texten både med liberalismen och kommunitarismen. Inom liberalismen är det demokratiska samhället och dess värderingar det system som ger individen möjlighet till självförverkligande och autonomi. Inom liberalismen förutsätts individen med förnuftet kunna ifrågasätta det sammanhang hon befinner sig i och själv välja sina livsmål. Dessa tankegångar är förenliga med ”de värderingar och principer som bär upp rättsordningen i ett demokratiskt samhälle”, och därför viktiga att förmedla i ett liberalt samhälle. Ur ett kommunitärt perspektiv är de demokratiska värderingarna viktiga att föra fram därför att de innebär ett betydelsefullt gemensamt mål som samhället strävar emot. Här blir demokratin en medborgerlig dygd som individen bör omfamna.

---

⁴⁷ Lgy 70 s. 14

I den sista meningen i föregående utdrag ur läroplanen finns det ett antal värderingar som tydligt manifesterar den komunitära tanken om de medborgerliga dygdernas betydelse för samhället. Det hävdas att eleverna måste ”bli fullt medvetna om innebörden av begrepp som rättvisa, ärlighet, hänsyn, tolerans och solidaritet samt konsekvenserna av brott mot lagar och föreskrifter.” Detta mer detaljerade sätt att styra över hur individen bör vara och vilka beteenden som är att föredra framför andra, är något som den liberala teorin skulle anse inskränker individens rätt att själv välja vilka mål hon vill ha i livet. I kommunitarismen är däremot denna tydlighet i förmedlandet av gemensamma värderingar nödvändig, eftersom det är en förutsättning för individens identitet och moraliska utveckling.

Ett genomgående resonemang i de delar av läroplanen som berör individens relation till samhället, handlar om att människor bör ta ett samhällsansvar. Tankegångarna i läroplanen om att det är något eftersträvansvärt och nödvändigt att individen lär sig att känna samhörighet och ta ett personligt ansvar i det gemensamma, kan utan tvekan härledas till det komunitära idealet om att vissa medborgerliga dygder är grundläggande för samhället och därför viktiga att föra vidare. I följande citat blir skolans ambition att förmedla ansvars känsla till eleverna tydlig. Här framkommer också att samhällsansvaret har en nationell samt en internationell dimension.

Förståelse, intresse och vilja till engagemang för andra människor är i det nutida samhället ett oundgängligt komplement till kunskaper. Elevernas känsla av samhörighet, solidaritet och medansvar måste sålunda vidgas utöver gränserna för familj och släkt, kamratkrets och skola till att omsluta allt större samhällsbildningar. Skall utvecklingen kunna främja och befästa fred och frihet bland folken och skänka bättre levnadsbetingelser åt människorna måste skolan hos eleverna skapa ökad förståelse för människors liv och villkor inom andra, längre bort liggande samhällsbildningar och lära dem inse betydelsen av goda mellanfolkliga relationer och internationell samverkan. Skolarbetet bör sålunda i det hela inriktas på att främja elevernas utveckling till självständiga samhällsmedlemmar med ett intresse för omvärlden som leder till ett personligt engagemang och en känsla av internationellt medansvar.⁴⁸

Att läroplanen är så tydlig med att poängtera värden som förståelse, intresse och vilja till engagemang, samhörighet, solidaritet, goda mellanfolkliga relationer, internationellt medansvar etcetera, styrker tolkningen att Lgy 70 är mycket komunitär i det här avseendet.

---

⁴⁸ Lgy 70 s. 15

5.1.3 Skall skolan vara neutral i förhållande till hur eleverna vill leva sitt liv?

Frågan om hur skolan skall förhålla sig till elevernas livsval är central både utifrån ett komunitärt och ett liberalt perspektiv. I Lgy 70 finns det en uttalad ambition att skolan skall vara en aktiv del i elevens fostran till att bli en fungerande samhällsmedborgare. Frågan är hur långt staten bör gå i sin vilja att ge medborgarna goda förutsättningar i livet. Den liberala teorin förespråkar ett samhälle som förhåller sig neutral till medborgarnas livsval. Det är inte statens roll att verka för det samhället anser vara det goda livet. Individen är i den liberala teorin rationell och bör ha friheten att själv få välja vad hon själv anser är ett gott liv. Gränserna för vilka livsprojekt som är giltiga är i princip obefintliga så länge inte livsvalet skadar eller inskränker på någon annans möjlighet till ett gott liv.

Med bakgrund av detta kan läroplanen knappast anses förespråka en liberal hållning. Det finns visserligen liberala inslag där läroplanen tar fasta på elevernas särart och att de bör ha möjligheten att själva bestämma över viktiga val i livet. Det som dock återkommer i denna fråga är att eleverna inte kan utlämnas till självförverkligande utan en god fostran i vad som är eftersträvansvärt i livet.

Arbetet i skolan skall leda till att eleverna under fritiden både vill och kan göra aktiva insatser i samhällslivet och även i övrigt utnyttja fritiden på ett sätt som är meningsfullt. Skolan bör sålunda främja en aktiv kulturmiljö i vårt land. Det räcker inte med att skolan genom sin undervisning väcker intresse för fortsatta bokliga studier. Den måste även mera direkt stimulera till sådana former av fritidsverksamhet som friluftsliv, idrott och gymnastik, sång och musik, teckning och målning, slöjd samt fri hobbyverksamhet av annat slag. Särskilt viktigt är att eleverna ges tillfälle till engagemang för estetiska frågor och till egen skapande verksamhet. Det kommer också an på skolan att uppmuntra elevernas intresse inför de stora och gemensamma grundfrågorna som gäller livsåskådning och samhällsuppfattning.⁴⁹

Det finns en vilja att beskriva och lära eleverna det goda livet, livet kan levas på olika sätt med det finns vissa livsval som är att föredra framför andra. Detta är en uppfattning som är mycket lätt att härleda till den komunitära idealtypen. Läroplanen talar om vad som är meningsfullt att göra på fritiden men också att eleverna bör uppmuntras till intresse i ”de stora och gemensamma grundfrågorna som gäller livsåskådning och samhällsuppfattning.”

---

⁴⁹ Lgy 70 s. 14 f

Även i hur skolans verksamhet bör utformas framträder en vilja att visa och styra eleverna mot en inställning i livet som bygger på särskilda värderingar och förhållningssätt som anses goda. I utdraget nedan blir idén om att samhället bör förmedla gemensamma värden återigen synlig, samtidigt kan tanken också förstås som ett argument för att skolan inte skall vara neutral till hur eleverna väljer att leva sina liv.

I en demokratisk skola måste gemenskapskänsla, samarbete, medansvar och självdisciplin vara riktpunkter för arbetet eftersom detta bl a syftar till att främja elevernas sociala utveckling. /.../ Kravet på att eleverna i skolan skall ges tillfälle att utveckla sin vilja att samarbeta med varandra och att osjälviskt och efter bästa förmåga lämna sitt bidrag till arbetet för ett gemensamt mål medför att verksamhetsformerna som innebär samarbete eleverna emellan och kräver god laganda och arbetsgemenskap bör få betydande utrymme.⁵⁰

Här framkommer ett ideal om hur en god demokratisk medborgare är och hur skolan i sin verksamhet skall sträva efter att forma eleverna mot detta ideal. Det finns i detta resonemang påtagliga kopplingar till den kommunitära idealtypens tankegångar om att individen identitet och moraliska utveckling bestäms av samhället. Det kommunitära synsättet menar att människan inte skapar sin identitet och sina mål, utan hon upptäcker dem. I Lgy 70 finns dessa tankegångar representerade och kommer till uttryck i att läroplanen har en starkt fostrande tongång.

---

⁵⁰ Lgy 70 s. 17

5.1.4 Samhället som garant för individens autonomi

De mest framträdande liberala tendenserna i Lgy 70 blir påtagliga i de delar av läroplanen som handlar om hur skolan skall få eleverna att utvecklas till självständiga individer. Här framträder en bild av skolan som en viktig del i förmedlandet av de medel som krävs för att individen skall kunna förverkliga sina mål i livet. I utdraget nedan ges exempel på hur dessa tankegångar gestaltar sig i läroplanen.

En huvudlinje i gymnasieskolans undervisning är att utveckla ett självständigt och kritiskt betraktelsesätt. Resultatet kan variera inom vida gränser, men eleverna bör redan från början vänja sig vid en undersökande inställning till de kunskaper och den information som erbjuds dem inom och utom skolan, att granska sakuppgifternas korrekthet, argumentationens uppbyggnad och slutsatsernas tillförlitlighet samt att ställa krav på intellektuell redlighet både när de bedömer andras uppgifter och framför egna synpunkter.⁵¹

Den kunskap och de färdigheter som skolan skall lära ut till eleverna syftar i huvudsak till att skapa möjligheter för självständigt och kritiskt tänkande. Läroplanens betoning på individens behov att tillgodogöra sig erfarenheter, som ökar möjligheten till ett självständigt förhållningssätt svarar tydligt mot den liberala idealtypens kriterier. Något mer konkret blir de liberala idéerna om individens autonomi i följande citat.

Det bör alltid överlåtas åt eleven att efter självständig prövning acceptera eller förkasta en värdering. Detta innebär att som allmän regel för undervisningen bör gälla att objektivitetskravet skall sättas i centrum. Fakta och värderingar skall presenteras så allsidigt som möjligt. I de gränsfall då tvekan kan råda huruvida ett faktum eller en värdering föreligger bör diskussionen hållas öppen.⁵²

När man i citatet hävdar att eleven själv kan pröva och ta ställning i frågor som rör värderingar och att detta är något man bör överlåta till honom eller henne, förutsätts att individen i någon mån är rationell och har förnuft nog att ifrågasätta sitt sammanhang. Detta är egenskaper som är fundamentala i den liberala idealtypen.

---

⁵¹ Lgy 70 s. 12

⁵² Ibid. s. 12

5.2 Analys av Lpf 94

5.2.1 Människosynen i läroplanen

Lpf 94 genomsyras av den liberala idén om att människan är fri. Detta är en idé som gestaltas på flera sätt. Vi skall visa hur denna tanke gestaltar sig i idéerna om att *människan är unik*, att *människan har kapacitet att ta ansvar* och att *människan genomgår en moralisk utveckling*. Detta är tre påståenden som alla kan spåras tillbaka till liberalismens deskriptiva syn på människan.

Idén att *eleven är unik* är tanke som flera gånger återkommer i läroplanen. Tidigt i läroplanen slås det fast att:

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.⁵³

Och i ett avsnitt om riktlinjer för skolan står det att läraren skall

utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande,⁵⁴

Här lyfts det tydligt fram att alla elever är unika och att man skall utgå ifrån detta i lärandet. Ett komunitärt resonemang hade istället betonat att människan upptäcker sin identitet i gemenskapen med andra. Men detta är ett perspektiv som är frånvarande i läroplanens beskrivningar av eleven. Ett annat exempel på den liberala människosynen finner vi i skrivningar om *elevens ansvar*. Skolan skall till exempel sträva mot att varje elev:

- tar personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö⁵⁵

Även läraren ska:

- utgå från att eleverna kan och vill ta personligt ansvar för sin inläring och sitt arbete i skolan⁵⁶

---

⁵³ Lpf 94, s. 3

⁵⁴ Ibid. s. 11

⁵⁵ Ibid. s. 13

⁵⁶ Ibid. s. 14

För att eleven skall kunna ta ett sådant ansvar bör det förutsättas att hon har den kapaciteten. Individens ses alltså som tillräckligt förnuftig för att både kunna och vilja ta personligt ansvar för sitt lärande. Att individen är förnuftig är som vi har kunnat se en av grunderna i liberalismens syn på människan.

Liberalismens syn på människan uttrycks avslutningsvis även i skolans mål att sträva mot, där det sägs att varje elev i gymnasieskolan

*tror på sin egen förmåga och sina möjligheter att utvecklas.*⁵⁷

Här kan vi se den tredje aspekten av liberalismens idé om människans frihet, att hon *genomgår en moralisk utveckling*. Läroplanen säger tydligt att eleven skall tro på sin förmåga att utvecklas, vilket förutsätter att hon har en sådan möjlighet. Kommunitärerna hade naturligtvis inte förnekat att människan kan utvecklas, men de hade lyft fram samhället och gemenskapen som en nödvändighet för denna utveckling. Samhället och gemenskapen är dock, i förhållande till individens utveckling, frånvarande i Lpf 94. Därmed faller denna skrivelse in under den liberala idealtypen.

---

⁵⁷ Lpf 94 sid. 9

5.2.2 Idén om gemensamma värden som en grund för samhället

I detta avsnitt skall frågan om vilka gemensamma värden som skolan skall vila på att undersökas. I läroplanen står det att läsa:

Skolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.⁵⁸

Frågan blir vilka dessa värderingar är? Detta är viktigt att få ett svar på, då endast uppmuntrande till omfamnande av vissa värderingar inte nödvändigtvis behöver strida mot liberalism. Vissa grundläggande värden, så som individens rätt att göra vad hon finner gott så länge hon inte skadar någon annan, skulle liberalism kunna acceptera att staten uppmuntrade. I inledningen av läroplanen finner man denna skrivelse:

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.⁵⁹

Flera av dessa värden skulle liberaler kunna ställa sig bakom. Individens frihet och integritet och jämställdhet mellan kvinnor och män är begrepp som faller in under frihetsprincipen. Det finns dock vissa idéer, som till exempel förespråkandet av solidaritet, som en liberal inte skulle anse att staten eller skolan borde förorda. Detta innebär att denna skrivelse blir kommunitär, då man inom denna ideologi förespråkade vikten av gemensamma värden och ett gemensamt mål för samhället. Eleven skall alltså omfatta vissa bestämda värden i samhället. Dessa värden skall förmedlas genom att *individens fostras till vissa dygder*, så som rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.⁶⁰ Även denna idé om fostran bär tydliga kommunitära drag. En liberal hade till exempel kunnat se fostrandet av generositet och ansvarstagande som ett avsteg från elevens rätt att själv vilka mål hon vill omfamna.

---

⁵⁸ Lpf 94, s. 12

⁵⁹ Ibid. s. 3

⁶⁰ Ibid. s. 3

Ett annat exempel på den komunitära idén om värdet i vissa dygder, kan ses i exempel i läroplanen om förhållandet mellan individ och samhället. Inom kommunitarism sågs samhället som identitetsskapande och som en garant för individens autonomi. En aspekt av dessa idéer, som tydligt kan ses i läroplanen, är hur skolan skall utveckla en individ som blir en aktiv samhällsmedborgare. Detta är en tanke som flera gånger återkommer i läroplanen. I avsnittet om skolans huvuduppdrag står det att:

Undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet.⁶¹

Och i ett avsnitt om rättigheter och skyldigheter i skolan kan man läsa att:

Utbildningen ska främja elevernas utveckling till ansvars-kännande människor, som aktivt deltar i och utvecklar yrkes- och samhällslivet⁶².

Skolan skall uppmana eleven till ett aktivt deltagande i samhällslivet. Detta är en normativ utsago, som dikterar vissa dygder som eleven skall ha. Detta går emot liberalismens idé om att individen själv skall få välja vilka hur hon vill leva sitt liv.

---

⁶¹ Lpf 94 s. 5

⁶² Ibid. s. 4

5.2.3 Skall skolan vara neutral i förhållande till hur eleverna vill leva sitt liv?

Grundläggande inom både liberalism och kommunitarism är frågan huruvida skolan skall vara neutral i förhållande till hur eleverna väljer att leva sina liv. Som vi tidigare kunnat se var inte liberalismen fullständigt neutral till hur människor valde att leva sina liv. Om en persons handlande skadar någon annan är detta ett felaktigt livsval. Men i övriga fall skall staten vara neutral.

Läroplanens utsagor om denna fråga är mångtydliga. Vi skall inledningsvis undersöka några citat som talar för att man inte skall förse eleverna med en bestämd moraluppfattning. Därefter skall vi granska några texter som talar emot att skolan skall förhålla sig neutral till hur eleverna vill leva sitt liv.

I läroplanen står det att skolan har som mål att varje elev

har förmåga att kritiskt granska och bedöma det eleven ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor,⁶³

Skolan skall även sträva mot att varje elev:

vidareutvecklar sin förmåga att göra medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter,⁶⁴

Dessa två utdrag anser vi tydligt pekar mot den liberala idén om att *staten skall vara neutral*. Eleven skall få medel för att kunna ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor samtidigt som det inte står något om att det skulle finnas ett rätt svar på dessa frågor. Det finns dock andra ställen i läroplanen där man värderar vad som är ett gott liv för eleven. Skolan har även ansvar för att varje elev som gått ut gymnasieskolan

kan söka sig till saklitteratur, skönlitteratur och övrigt kulturutbud som en källa till kunskap, självinsikt och glädje,⁶⁵

---

⁶³ Lpf 94 s. 11

⁶⁴ Ibid. s. 12

⁶⁵ Ibid. s. 10

Det är även skolans ansvar att varje elev efter avslutade studier

- har kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa, och
- kan hämta stimulans ur estetiskt skapande och kulturella upplevelser.⁶⁶

Rektorn har även ett särskilt ansvar i att:

eleverna får kunskaper om sex och samlevnad, trafikfrågor samt riskerna med tobak, alkohol, narkotika och andra droger.⁶⁷

Detta är tydligt komunitära idéer. Läroplanen säger explicit att det är skolans ansvar att eleven till exempel kan söka sig till skönlitteratur som en källa till glädje och hämta stimulans ur estetisk skapande, vilket är ett uttryck för en bestämd uppfattning om vad som är ett gott liv. Även i skrivelsen om att få eleven att inse riskerna med till exempel tobak är tydligt komunitär, då en elevs bruk av detta inte skadar någon annan. Därmed uttrycks här en bestämd uppfattning om vad som är ett gott liv för eleven.

---

⁶⁶ Lpf 94 s. 11

⁶⁷ Ibid. s. 17

5.2.4 Samhället som garant för individens autonomi

Inom liberalismen betonades att staten bör förse individen med medel så att hon kan bli autonom och fatta rationella beslut om hur hon vill leva sitt liv. Detta är en idé som är framträdande i Lpf 94.

Skolan ska förmedla sådana mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram som alla i samhället behöver. Eleverna ska också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ.⁶⁸

Avsnittet är ett tydligt uttryck för den liberala idén om att skolan skall förse individen med medel så att hon kan välja mål. I texten kan tydligt ses att skolan skall ge eleverna sådana grundläggande kunskaper som alla behöver. Detta kan ses som ett uttryck för den liberala idén om att man skall förse individerna med de medel som alla behöver, oavsett vilka mål man för övrigt har. I ovanstående text specificeras nämligen inte vilka mål som eleverna skall ha. Genom att tillhandahålla dessa medel får medborgarna en nödvändig grund för att kunna bli autonoma. Det verkar vara just denna tanke som ligger bakom viljan att hjälpa eleverna att få kunskaper så att de kritiskt kan välja olika alternativ. Liknande tankegångar kan man finna på flera andra ställen i läroplanen. Till exempel kan man läsa att:

Skolan kan inte själv förmedla alla de kunskaper som eleverna kommer att behöva. Det väsentliga är att skolan skapar de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling.⁶⁹ (sid 6)

Skolan skall även sträva mot att varje elev:

medvetet kan ta ställning till fortsatt studie- och yrkesinriktning på grundval av samlade erfarenheter och kunskaper samt aktuell information⁷⁰

Skolans uppgift är inte här att precisera vad för yrke eleven skall välja, eller vilka kunskaper de senare i livet skall ha. Inom kommunitarismen hade man istället kunnat betona att vissa

---

⁶⁸ Lpf 94 s. 5

⁶⁹ Ibid. s. 6

⁷⁰ Ibid. s. 14

yrkesval, eller vissa sätt att leva sitt liv, hade varit mer värdefulla än andra.

5.3 Jämförande analys av läroplanerna

5.3.1 Människosynen i läroplanerna

I båda läroplanerna finns det spår av liberala tankar om människans frihet. Det finns dock två stora skillnader mellan läroplanerna. Den första skillnaden är att i Lgy 70 förenas detta liberala perspektiv med en kommunitär syn på människan som en varelse som är beroende av andra för sin autonomi. Den andra stora skillnaden är att Lpf 94 ställer betydligt högre krav på individen.

I Lgy 70 har man alltså delvis en liberal syn på människan. Läroplanen lyfter fram att individen är unik, och att skolan skall främja elevernas utveckling till självständiga människor.⁷¹ Denna utveckling till fria människor skall dock skapas *i gemenskap med det övriga samhället*. Detta kunde ses i skrivelserna om nödvändigheten av att verka i gemenskap med andra människor.⁷²

I Lp4 94 är perspektivet ett annat. Eleven ses som unik, med stora möjligheter. Men att denna frihet skulle vara beroende av andra människor finner man inget om. Lpf 94:s syn på individen har likheter med Rawls syn på människan som en varelse som besitter en grundläggande rationalitet. Här kan vi således uttyda en stor skiljelinje mellan läroplanerna. Kommunitärer hade istället, som i Lgy 70, betonat andra människors nödvändighet för vår autonomi.

Den andra stora skillnaden mellan läroplanerna handlar om kraven som ställs på individen. Även om det finns skrivelser i Lgy 70 som framhäver att man skall utvecklas till självständiga människor, så är Lpf 94 betydligt mer precis i vad man tilltror eleven för möjligheter. Skolan skall sträva mot att eleven tar personligt ansvar för sina studier⁷³, och läraren skulle utgå från att eleven både kan och vill ta personligt ansvar för sin inläring⁷⁴. Detta är tankegångar som förutsätter en individ som har möjlighet att leva upp till dessa krav som ställs. Detta gör

---

⁷¹ Lgy 70 s. 10

⁷² Ibid. s. 10

⁷³ Lpf 94 s. 13

⁷⁴ Ibid. s. 14

människosynen i Lpf 94 betydligt mer liberal än vad som kommer till uttryck i Lgy 70.

5.3.2 Idén om gemensamma värden som en grund för samhället

Idén om gemensamma värden som en grund för samhället är en komunitär idé som vi funnit tydliga spår av i de två undersökta läroplanerna. I analysen påpekades det att vissa av dessa värden skulle även liberaler ställa upp på. Läroplanerna går dock längre och förespråkar värden som inte naturligt följer ur liberalismens frihetsprincip. I Lpf 94 åskådliggörs detta bland annat i skrivningar som menar att skolan bör förmedla värden rörande individens frihet och solidaritet med svaga och utsatta.⁷⁵ I Lgy 70 stod det att eleverna skulle bli medvetna om begrepp som till exempel rättvisa, solidaritet, ärlighet, tolerans och hänsyn. Här uttrycks också tankarna om att det för samhället och individen är viktigt att dessa värden präglar elevernas tankesätt och handlingar.⁷⁶ Den argumentation som förs i Lgy 70 kring behovet gemensamma värden som en grund för samhället är också mer rättfram och konkret än i Lpf 94.

En intressant och betydande skillnad mellan de både läroplanerna, är att den senare läroplanen blivit mer neutral och liberal i de värden som skolan skall förmedla. Lgy 70 innehåller fler och mer kraftfulla värden som har en annorlunda karaktär i förhållande till de förespråkade värden som vi funnit i Lpf 94. Ett exempel på detta är begreppet rättvisa som i Lgy 70 har en framträdande roll. I Lpf 94 är dock rättvisa inte ett värde som tillskrivs någon betydelse. Istället betonas tankegångar som berör individens frihet, något som är starkt relaterat till ett liberalt synsätt.

Något som förstärker intrycket av att Lgy 70 har en något starkare komunitär prägel än Lpf 94 är som vi tidigare nämnt tanken om hur långt det individuella samhällsansvaret sträcker sig. I Lgy 70 är solidaritetstanken mer utvecklad och omfattar inte bara de svaga och utsatta i samhället utan det förväntats att eleverna tar ett mer omfattande ansvar. Det läggs en stor vikt vid att eleverna som samhällsmedborgare skall lära sig att inte enbart tänka utifrån ett individuellt perspektiv utan också känna medansvar för samhället såväl nationellt som internationellt.⁷⁷

---

⁷⁵ Lpf 94 s. 3

⁷⁶ Lgy 70 s. 14

⁷⁷ Ibid. s. 15

5.3.3 Skall skolan vara neutral i förhållande till hur eleverna vill leva sitt liv?

Skall skolan vara neutral till hur eleverna väljer att leva sina liv? I båda läroplanerna finns det flera påståenden som är tydligt präglade av den kommunitära idén om att staten inte skall vara neutral i förhållande till hur medborgarna väljer att leva sina liv. Vissa levnadssätt är mer värdefulla än andra. I jämförelsen skall vi visa att dessa idéer är betydligt mer framträdande i Lgy 70, även om det fortfarande finns tydliga spår av dessa idéer i den nuvarande läroplanen. Vi skall även visa på hur Lpf 94 präglas av dubbla budskap på denna punkt, en motsättning som inte lika tydligt kan spåras i Lgy 70.

I Lpf 94 står det att eleven skall kunna söka sig till skönlitteratur som en källa till glädje och att eleven skall kunna hämta stimulans ur estetiskt skapande.⁷⁸ Här kan man tydligt se en uppmaning till eleven att på kommunitära grunder omfamna en viss bestämd idé om det goda livet. Dessa tankebanor är dock ännu mer framträdande i Lgy 70. Där regleras inte enbart vad som är ett gott liv i skolan, utan arbetet i skolan skulle även leda till att ”eleverna under fritiden både vill och kan göra aktiva insatser i samhällslivet och även i övrigt utnyttja fritiden på ett sätt som är meningsfullt⁷⁹”. Lgy 70 är även betydligt mer omfattande i sin beskrivning av vad som är ett meningsfullt liv och vad som är en värdefull fritid. Skolan skulle till exempel stimulera olika former av fritidsverksamhet som friluftsliv, sång och musik.

Både dessa läroplaner går tydligt emot den liberala idén om att eleven själv skall få utforma sitt liv som hon finner gör gott, så länge hon inte skadar någon annan. Men som vi har kunnat se så är beskrivningarna tydligare i den äldre läroplanen, där det på ett mer tydligt sätt preciseras vad som är ett gott liv.

En annan skillnad mellan läroplanerna är att det finns liberala tendenser i Lpf 94 på denna punkt, som man inte kan finna i Lgy 70. Till exempel står det att eleven skall utveckla sin förmåga till etiska ställningstaganden och kritisk granska det hon ser för och kunna ta ställning i olika värderingsfrågor. En fråga för vidare reflektion är vad som menas med etiska ställningstaganden och värderingsfrågor? Frågan om vad som är ett gott liv är dock klassiskt sett en fråga som faller in under just moralfilosofin. Därmed skulle det kunna tolkas som en motsägelse att skolan uppmuntrar eleven till en bestämd uppfattning om det goda livet,

---

⁷⁸ Lpf 94, s.10 f.

⁷⁹ Lgy70, s. 14

samtidigt som det står att hon själv skall få bestämma detta. Lpf 94 skulle således, med sina liberala influenser, kunna sägas vara mer motsägelsefull på det här området än Lgy 70.

5.3.4 Samhället som garant för individens autonomi

I de båda undersökta läroplanerna finns det en stor samstämmighet i tankarna kring den liberala idén att staten skall förse medborgarna med medel för att själva kunna välja mål i livet. Detta kommer till uttryck i utbildningens inriktning och vilken roll den ska spela i elevernas framtida liv. Betoningen ligger framförallt på att lära ut kunskaper och färdigheter som rustar eleven inför framtida utmaningar. Utbildningens fokus kretsar kring att skapa förmåga för eleverna, att själva ta till sig av de möjligheter som erbjuds i samhället och därmed ge dem chansen att ta en aktiv roll i sina liv. Samhället fungerar på detta sätt som en garant för individens autonomi.

En grundläggande tankegång som i huvudsak genomsyrar Lpf 94, men som också är mycket framträdande i Lgy70, är behovet av att lära eleverna kritiskt tänkande och ge dem förmågan att granska fakta och olika förhållanden i sin omvärld. De skall bibringas insikt i ett konsekvenstänkande där de skall kunna förstå följderna av ett visst ställningstagande eller agerande. I båda läroplanerna eftersträvas att skapa ett medvetande hos eleverna att de själva har möjlighet att påverka sina liv när de tillägnar sig det skolan har att erbjuda.

Lpf 94 sätter i allmänhet en större tilltro till individens förmåga än Lgy 70, vilket också får följderna för synen på samhället som garant för individens autonomi. Denna mer liberala hållning bidrar till att Lpf 94 i högre grad än Lgy 70 förespråkar en kunskapssyn som utgår ifrån ett större individuellt ansvarstagande. Skolan kan inte själv förmedla all nödvändig kunskap utan bör snarare bidra med ”de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling.”⁸⁰

---

⁸⁰ Lpf 94 s. 6

6. Diskussion och slutsatser

Vårt syfte med denna uppsats var att med utgångspunkt i de politiska filosofierna liberalism och kommunitarism, undersöka förekomsten av dessa i dagens läroplan för gymnasieskolan och klarlägga eventuella skillnader mot den tidigare läroplanen. I vår analys har vi försökt tydliggöra hur de två läroplanernas individ- och samhällssyn kan kopplas till de två utarbetade idealtyperna av kommunitarism och liberalism. Analysen av respektive läroplan ligger till grund för våra slutsatser kring den första frågeställningen vi utarbetade. Denna fråga handlade om huruvida det idémässiga innehållet i de aktuella läroplanerna främst var präglad av liberala eller kommunitära tankegångar.

En grundläggande slutsats som vi kommit fram till är att både Lgy 70 och Lpf 94 i olika avseenden kan knytas till den liberala och den kommunitära idealtypen. Lpf 94 bär tydliga spår av liberalismens deskriptiva utsagor om människan. Läroplanen betonar att eleven är unik, man har en stor tilltro till henne och man såg henne som en varelse med stora möjligheter till utveckling. Även Lgy 70 lyfte visserligen fram att individen var unik, men hennes utveckling till en fri människa skapades i gemenskap med det övriga samhället. Detta är ett perspektiv som saknas i Lpf 94.

Läroplanernas normativa utsagor är främst präglade av kommunitära idéer. Detta kan ses tydligt i den kommunitära idén om att individen bör omfamna vissa bestämda värderingar i samhället. I Lgy 70 står det att individen skall bli medveten om begrepp som till exempel rättvisa och känna solidaritet och samhällsansvar. Även i Lpf 94 är det tydligt att eleven skall omfamna vissa värden, fostras till vissa dygder och bli en aktiv samhällsmedborgare. En skillnad mellan läroplanerna är att Lgy 70 påtalar värden som till exempel rättvisa och solidaritet tydligare, medan den nuvarande läroplanen istället lyfter fram värden som människolivets okränkbarhet och individens frihet och integritet. Dessa senare värden är idéer som är mer liberala.

Den andra frågan som vi ställt i denna uppsats handlar om huruvida läroplanernas tankeinnehåll har förändrats över tid, eller om det är samma diskurs som är rådande i både Lgy 70 och Lpf 94? Denna frågeställning mynnade ut i en jämförande analys där vi har haft

ambitionen att lyfta fram hur likheterna och skillnaderna mellan de två läroplanerna ser ut. Den tendens till förändring som vi har sett handlar framförallt om att Lpf 94 i sin grundstruktur är mer liberal än vad Lgy 70 är. Detta syns tydligt när vi utgår ifrån våra teories deskriptiva aspekter, där Lpf 94 har en betydligt mer liberal människosyn än vad Lgy 70 har. När vi har undersökt läroplanernas mer normativa utsagor, kan både Lgy 70 och Lpf 94 sägas vara präglade av kommunitarism. I Lgy 70 är dock de kommunitära inslagen mer framträdande än vad de är i den nuvarande läroplanen.

Även i synen på det goda livet är de båda läroplanerna tydligt kommunitära. Lgy 70 beskriver dock tydligare vad som är ett värdefullt liv, till exempel genom att lyfta fram fritidverksamhet som friluftsliv och sång. En annan skillnad är att det i Lpf 94 även finns tydliga liberala idéer på den här punkten. Skolan skall till exempel förmå eleven att kunna utveckla egna etiska ställningstaganden. Den främsta likheten i läroplanerna, och där den normativa liberalismen är mest påtaglig, är i förhållande till idén om att skolan skall förse eleven med medel så att hon själv kan välja mål. I Lpf 94 står till exempel att eleverna skall få sådana kunskaper som alla behöver, oavsett vilka mål de för övrigt har. I Lgy 70 kan man läsa om hur skolan skall få individen att tillgodogöra sig erfarenheter som ger dem en möjlighet till att bli självständiga.

Att det har skett en förändring mellan Lgy 70 och Lpf 94, med avseende på innehållets koppling till kommunitarism och liberalism, anser vi oss kunna belägga. Det är dock ingen genomgripande eller radikal förändring vi har spårat, utan snarare en glidning mot en mer liberal hållning i den senare läroplanen. Denna förskjutning mot ett mer liberalt synsätt har skett med varierande styrka beroende på vilka värdefrågor som undersökts. En möjlig förklaring till varför framförallt Lpf 94 i flera fall upplevs som motsägelsefull när den studeras i sin helhet är att de värderelaterade ambitionerna i sig är motsägelsefulla. I Lgy 70 finns det på flera ställen en uttalad kommunitär tanke med skolan och på det följer ett förhållningssätt som visserligen är något splittrat, men som har en kommunitär tyngdpunkt. Lpf 94 har i högre grad än Lgy 70 en liberal idé om vad skolan bör vara, men har samtidigt haft svårt att släppa taget om kommunitära tankar kring hur skolan bör uppnå sina mål.

I uppsatsens inledning diskuterades uppsatsens relevans i förhållande till dagsaktuella problem. Ett sådant exempel var slöjan. Utifrån analysen av läroplanen är det inte självklart hur man som lärare skall förhålla sig till slöjan. Individens frihet betonades starkt i den nuvarande läroplanen, vilket skulle kunna stödja en liberal idé om att man bör låta den

rationella och självständiga eleven få bära slöja om hon vill. Å andra sidan fanns det framför allt i Lgy 70, men även i Lpf94, komunitära idéer om att samhället skall vila på gemensamma värderingar. Därmed blir det inte självklart att slöjan passar in under dessa gemensamma värderingar. Riktlinjerna för hur man som lärare skall förhålla sig till detta fenomen, och liknande, är därmed tämligen vaga.

7. Litteraturförteckning

Litteratur

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005) *Textens mening och makt*, Lund: Studentlitteratur

Caney, Simon (1992) *Liberalism and Communitarianism: A Misonceived Debate*, Political Studies 1992:2 s. 273-289

Esaiasson, Peter m.fl. (2003) *Metodpraktikan : konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts

Kymlicka, Will (1995) *Modern politisk filosofi: En introduktion*. Nora: Nya Doxa

Pierre, Jon m.fl. (2007) *Skolan som politisk organisation*. Malmö: Gleerups

Sigurdsson, Ola (2002) *Den goda skolan: Om etik, läroplaner och skolans värdegrund*. Lund: Studentlitteratur

Internet

MacDowall, Kjell. (2009) Hämtat från: <<http://www.filosofi.gotland.se/rawls.htm>>
Hämtat: 2009-11-15

Tryckta källor

Lgy 70 – Läroplan för gymnasieskolan 1970

Lpf 94 – Läroplan för de frivilliga skolformerna 1994.